

TANIDIĞIM ESKİ SANATKÂRLAR VE OSMANLI RİCÂLİ

REŞİD HALİD GÖNÇ

Yayına Hazırlayan ve Notlandıran

İbrahim Öztürkçü

✕ @ f / otukennesriyat

YAYIN NU: 2236
KÜLTÜR SERİSİ: 1180

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-852-0

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Oğuzhan Murat Öztürk

Kapak Tasarımı: Mahmut Doğan

Dizgi-Tertip: Mahmut Doğan

Kapak Baskısı: CB Matbaacılık

Baskı: Ötüken Neşriyat AŞ

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50
Sertifika Nu: 49269

İstanbul - 2025

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Reşid Halid Gönç: Bâbiâli ve matbuat dünyasının emektar bir tanığı olan Mehmed Reşid Halid Gönç, 25 Ocak 1892’de İstanbul Lâleli’de Bizans’dan kalma Bodrum Camii’nin tam karşısında doğmuştur. Babası, eski Dâhiliye Nâzırı Mehmed Said Efendi ile Hafize Fitnat Hanım’ın oğlu Mehmed Halid Bey (1860-1907), annesi Fatma Reşide Hanım’dır. Târih-i Osmanî Encümeni âzasından Mehmed Galib Bey de Reşid Halid’in amcasıdır. İlk tahsilini İstanbul Lâleli’de Koca Ragıp Paşa Türbesi karşısında Maarif Nâzırı Zühtü Paşa’nın Konağındaki Burhan-ı Terakî-i Hamidî Mektebi’nde görmüştür. Tahsilinin geri kalanını Fransa’da Fransız Frér Mekteplerinde tamamlamıştır. Sonrasında amcası Mehmed Galib Bey’in teşvikiyle tahsil ve çene kemiği tedavisi için 1906 yılında önce Paris’e gitmiş ve II. Meşrutiyet’in ilan edildiği 1908 yılında, on altı yaşında Paris’ten memleketine dönmüştür. Birinci Dünya Savaşı’nın en sıkıntılı günlerinde tekrar Berlin’e yolu düşmüştür. (1917). Harbin sonlarında Almanya’dan Türkiye’ye dönen Reşid Halid (1919), önce 3 yıl Belediye memurluğu, ardından da 20 yıl o devirlerde Fransızların eline bulunan Telefon İdaresi’nde çalışmıştır. 1 Haziran 1940 tarihinde Tahsilât Servisi Şefi olmuş, 1 Mart 1943 tarihinde istifa etmek suretiyle işinden ayrılmıştır. Kendi ifadesiyle “Kolleksiyoncu Reşid Halid”, 50 yaşını geçtikten sonra *Vakit* gazetesinde yazı neşrine başlamıştır. 1943 yılında *Vakit* gazetesine geçerek matbuat hayatına adım atan Reşid Halid, sonraki yıllarda bir ara Sedat Simavi’nin başkanlığını yaptığı Matbuat Cemiyeti’nde arşiv memurluğuna geçmiş, *Tan* ve *Zaman* gazetelerinde aynı göreve devam etmiştir. *Vakit*’te çalışırken edebiyatçılara, sanatkârlara dair portreler ve eski İstanbul’a dair hatıra ve izlenimlerini neşretmeye başlamıştır. Bir müddet de *Tasvir*, *İstanbul Ekspres* gazetelerinde çalışmıştır. Son görevi *Her Gün* gazetesi Arşiv Servisidir. Gazeteci ve yazar M. Faruk Gürtunca’nın sahibi olduğu ve 1948’de girdiği bu gazetede ömrünün sonuna kadar görev yapmıştır. 1 Şubat 1966 Salı sabahı geçirdiği kalp krizi neticesinde vefat etmiştir. Reşid Halid, 40 yıl boyunca Bâbiâli’den yolu geçen gazeteci, şair ve yazarların fotoğraf ve kısa biyografilerini, el yazılarını toplamak suretiyle kıymetli bir hazineyi milletine armağan etmiştir. Gazetelerde dağınık halde neşrettiği bütün yazı ve tefrikaları yayınevimizce yayımlanmaktadır.

İbrahim Öztürkçü: 1980 yılında Van'da doğdu. İlköğrenimini memleketinde, orta öğrenimini ise Gaziantep'te tamamladı. Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden 2001 yılında mezun oldu. Aynı yıl başladığı Eski Türk Edebiyatı alanındaki Yüksek Lisans çalışmasını 2004 yılında tamamladı. *Yeni Türk Edebiyatında İhtifal ve Jübileler* adlı Doktora çalışmasını ise İstanbul Medeniyet Üniversitesi'nde bitirdi. İngilizce ve Farsça bilen yazar, Burdur Mehmet Âkif Ersoy Üniversitesi bünyesindeki Mehmet Âkif Ersoy Uygulama ve Araştırma Merkezi Danışma Kurulu üyesidir. Telif ve neşre hazırladığı bazı kitap çalışmaları: *Kültür ve Edebiyatımızda İlkler ve Enler* (2009), Şemseddin Sami'den *Emsâl-Özdeyişler* (2010); *Abdullah Paşa'nın Balkan Harbi Hâtıratı* (2012); *Abdülhamid'in Âhı-Süleyman Nazif İttihat ve Terakki'yi Anlatıyor* (2014), Feridun Kademir'in *Rıza Tevfik'in İtirafı: Hayatı-Felsefesi-Şiirleri* (2013), *Berlin Caddelerinden Necid Çöllerine Mehmed Âkif* (2016), *Edebiyat Mahkemesinde Mehmed Âkif-Safahât/Birinci Kitap Tartışmaları* (2017), Midhat Cemal Kuntay, *Fatih ve Fetih: Fatih Sultan Mehmet* (2018); *Kara Bir Gün: Aziz Hüdâi Akdemir'in Hâtıraları-İstanbul Nasıl İşgal Edildi?* (2021); *Mehmed Âkif'in Mekteb ve İlk Memuriyet Yılları, İlk Şiirleri- Uranie Tercümesi*, (2021); *Ben Giderim Adım Kalır: Yeni Türk Edebiyatında İhtifaller* (2023).

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	9
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM TANIDIĞIM ESKİ SANATKÂRLAR

MUHSİN ERTUĞRUL'UN GENÇLİĞİ	15
İKİ RAKİP: HAYALÎ ŞAİR ÖMER İLE	
KÂTİP SALİH.....	19
UDÎ ALİ BEY İLE NEVRES	23
UDÎ NEVRES.....	27
UDÎ HASAN BEY	31
KAVUKLU HAMDİ	33
NEYYİRE NEYİR ERTUĞRUL	37
NÂDİR YETİŞEN BİR SES SAN'ATKARI:	
NASİP HANIM.....	43

İKİNCİ BÖLÜM TANIDIĞIM OSMANLI RİCÂLİ

SAİD PAŞA	51
TANZİMAT RİCÂLİNDEN SAİD EFENDİ	57
İBRAHİM HAKKI PAŞA	63
AHMED İZZET PAŞA.....	67
MEHMED ALİ AYNÎ.....	71
109 YAŞINDA PLEVNE KAHRAMANI	
GAZİ OSMAN PAŞA'NIN YAVERİ ANLATIYOR	77
109 YAŞINDA PLEVNE KAHRAMANI	
GAZİ OSMAN PAŞA'NIN YAVERİ ANLATIYOR	83
109 YAŞINDA PLEVNE KAHRAMANI	
GAZİ OSMAN PAŞA'NIN YAVERİ ANLATIYOR	88
109 YAŞINDA PLEVNE KAHRAMANI	
GAZİ OSMAN PAŞA'NIN YAVERİ ANLATIYOR	92

EKLER.....97

EK-I

ESKİ SPORCULARIMIZLA BAŞBAŞA.....97

EK-II

BÜYÜK BİR SAN'ATKÂR KAYBETTİK: UDÎ NEVRES ÖLDÜ.....103

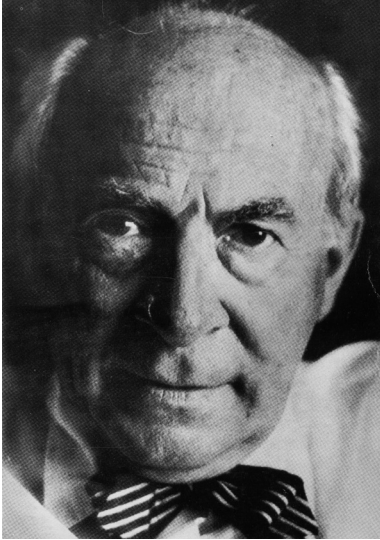
SUNUŞ

Yayın-neşriyat, kültür-sanat ve edebiyat merkezi olan Bâbîâlî’de 40 yıla yakın bir zaman çeşitli gazetelerde ve Türkiye Gazeteciler Cemiyeti’nde arşiv memuru olarak görev yapan Reşid Halid Gönç (1892-1966) II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet döneminin önemli bir tanığıdır. Bütün ömrünü, gözünden sakınarak ve üzerine özenle titreyerek vücuda getirdiği 18×24 boyutundaki 1500 kadar kartona yazılı bir nevi “Meşhurlar Galerisi” olan koleksiyonuna vakfeden bu garip adam, zaman zaman gazetelerde edebiyatçı, gazeteci, sporcu, sanatkâr ve tarihî şahsiyetlerin portrelerini yazmıştır. Onun sayesinde Tanzimat, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinin çoğu unutulup gitmiş kıymetli simaları, yazıyla kayda geçirilebilmiştir. Kendi ifadesiyle “Kolleksiyoncu Reşid Halid”, 50 yaşını geçtikten sonra *Vakit* gazetesinde yazı neşrine başlamıştır. Gerçekte o, kırk yıl boyunca Bâbîâlî ailesi içinde olup Türk matbuatının koleksiyonunu bir hazine gibi saklamıştır. 600 civarında muharrir, şair ve yazarın imza, el yazısı ve resimlerini toplamış iken birçok röportajcı dostlarının mülakat tekliflerini yıllarca reddetmiştir. Bütün ısrarlara rağmen kendi koleksiyonu için bir satır yazı yazdırmak istemeyen Reşid Halid, Temmuz 1943’te bu kararından vazgeçerek *Vakit* gazetesindeki bir röportajla matbuat hayatına fiilen girmiştir. İlk röportajını da o gün 109 yaşında bulunan Gazi Osman Paşa’nın yaverlerinden İsmail Hakkı Pekcan’la yapmıştır. Bu mülakatta Plevne kahramanının bütün özelliklerini en ince teferruatına kadar gün yüzüne

BİRİNCİ BÖLÜM

TANIDIĞIM ESKİ SANATKÂRLAR

MUHSİN ERTUĞRUL'UN GENÇLİĞİ

60. Sanat Yılında Muhsin Ertuğrul
(Salt Araştırma)

Ertuğrul Muhsin'i Müfid Ratib'in¹ evinde tanıdım. O zaman on altı yaşında idim. O da aşağı yukarı ben yaştaki gözüküyordu.

Paris'ten yeni dönmüştüm. Tahsil hayatı beni bir tiyatro delisi olarak memleketime iade etmiş bulunuyordu. Meşrutiyet yeni ilan edilmişti. Önüne gelen bir tiyatro kumpanyası kurmaya kalkışıyor, tiyatroya biraz hevesi olan herkes sahneye çıkmaya çabalıyordu.

Müfid Ratib'le dostluğumuz büyük babalarımızdan başladı için onun babası İbrahim Bey'in Şehzadebaşı'ndaki evi hemen hemen yegâne uğrağımdı. Haftanın bir iki gecesini behemehâl [mutlaka] onlarda geçiriyordum. Bu misafirlik Ramazan aylarında her geceye biniyor, onlardan çıkmaz oluyordum. Müfid Ratib, o sıralarda bu evi adeta bir tiyatro mektebi hâline koymuştu. Bütün o tiyatro heveslile-

¹ Müfid Ratib (1887-1920), Fecr-i Âtî'nin kurucularından olup daha çok tercüme ve tiyatro oyunları ile tanınmış bir yazardır.

UDÎ ALÎ BEY İLE NEVRES

Her ikisi de devirlerinin en meşhur ud sanatkârlarından-
dı. Birincisi sanatı hakkında ne kadar tevazu gösteriyorsa
ikincisi de aksine o kadar mızrabının mütekebbiri idi. Mü-
tekebbire [kendini beğenmişe] sadece Udî Nevres dendiği
halde “mütevazı”ya Udî Ali Bey derlerdi. Her ikisi de bir
kere çalmaya başladılar mı dinleyicilerini gaşş ederlerdi
[kendinden geçirirlerdi].

İkisini bir terazinin gözüne koysak -bu hususta fikir yü-
rütmeye hakkım yok ama- bana öyle geliyor ki her halde ne
biri yukarıya ne diğeri aşağıya inerdi.

Ali Bey yalnız bir rica ile eline sazını aldığı halde Nev-
res’e bin rica ile dahi çaldırmak müşküldü.

Ali Bey [Rifat Çağatay] kara kaşlı, kara gözlü buğday
renkliydi. Ben tanıdığım zaman çenesini kaplayan alafran-
ga sakalı kapkaraydı ama sonraları bir hayli beyazlaşmıştı.
Boyu orta, vücudu etine dolguncaydı.

1873 senesinde İstanbul’da dünyaya gözlerini açan Ali
Bey, askerî kaymakamlarından Rifat Bey’in oğludur. 1935
senesinin Mart ayının 3’üncü günü hayata gözlerini kapa-
mıştır.⁵ Tanınmış şair ve ediplerimizden Sâmih Rifat’ın⁶

⁵ 3 Mart 1935 Pazar günü vefat eden Ali Rifat Çağatay’ın cenazesi bir gün sonra Kadıköy’ünde Mısırlıoğlu Sokağındaki 38 numaralı evinden kaldırılmış ve ikinci vakti cenaze namazı Osmanağa Camii’nde kılındıktan sonra aile kabristanına gömülmüştür. Tanınmış musiki üstadının defin merasiminde konservatuar hocaları, musikişinaslar ve talebeler hazır bulunmuştur. Bkz. “Ali Rifat’ın Cenaze Merasimi”, *Cumhuriyet*, 05.03.1935, S. 3881, s. 4 (İ.Ö.).

⁶ Sâmih Rifat (1874-1932), II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet devri şair, yazar ve dil âlimi.

İKİNCİ BÖLÜM

TANIDIĞIM OSMANLI RİCÂLİ

SAİD PAŞA

Dokuz defa sadaret sandalyesine oturan zekâsı, dirayeti, devletin müşkül anlarındaki idare kabiliyeti, bilhassa iktidar mevkiinde bulunduğu zamanlardaki “idare-i maslahat” politikasındaki maharetiyle meşhur olan Said Paşa’nın karşısına çıkmak fırsatını tesadüf bana günün birinde vermişti.

İttihatçılarla arası açılmış, vergi borcundan dolayı Mâliye Nâzırı Cavid Bey tarafından konağında haciz bile yaptırılarak eşyaları mühürlenmişti. İşte bu haciz edilen eşya listelerinin o zamanki gazetelerde ilan edildiği günlerden biraz sonraydı.

Libade ile Mama¹ arasında bulunan Uzunçayır’ın üstündeki köşkümüzde yaz mevsiminin çok sıcak günlerinden birinin, daha sabahın erken saatinde büyük bir faaliyet başlamıştı. Evin her tarafı, bilhassa misafir salonu büyük bir itina ile temizleniyordu. Mutfaktaki aşçıbaşı ve çırakları pür-telaş sebze ayıklamak, etleri ayırmak, ince ve kalın hamurları açmakla meşgul bulunuyorlardı. Çünkü o gün saygılı bir misafir geliyordu:

Ceride-i Havâdis’te muharrir iken “Mesele-i mebhûsetü’n-anhâ” terkibinden çıkan münakaşa vesilesiyle meşhur

¹ Mama Mesiresi, Sermet Muhtar’ın tarifine bakılırsa Kadıköy civarında Merdivenköy’de bulunan Bektaşî tekkesine varmadan evvel soldaki ağaçların altındadır. Önceleri burada ince saz çalar ve hokkabaz gösterileri yapılırken sonradan Kavuklu Hamdi’nin orta oyunları başlamıştı. En şaşıla zamanını Hamdi’nin orta oyunları döneminde yaşayan bu mekân devlet ricalinin de sıkça ziyaret ettiği bir mesire yeri idi. Sermet Muhtar Alus 1931’de kaleme aldığı yazısında, Mama Mesiresi için “şimdi in cin top oynamaktadır,” ifadesini kullanmıştır.